

ЗЕМЛЯРОБСТВА, ГЛЕБАЗНАЎСТВА, АГРАХІMІЯ

УДК 001(476)+631.5(476)

С. Г. СКАРАПАНАЎ

ШАСЦІДЗЕСЯЦІГОДДЗЕ АКАДЭМІИ НАВУК БССР І РАЗВІЦЦЁ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ НАВУКІ БЕЛАРУСІ

Ужо ў пачатку XIX ст. Вольна-эканамічнае таварыства спрабавала стварыць на тэрыторыі Беларусі навуковыя ўстановы сельскагаспадарчага профілю, але тады гэта, на жаль, было яшчэ немагчыма. Вельмі плённым з'явілася стварэнне ў 1840 г. першай у Расіі вышэйшай навучальнай установы — Земляробчага інстытута, папярэдніка сучаснай БСГА. Цяжка пераацаніць яго ролю ў развіцці сельскагаспадарчай навукі. Дастаткова напомніць, што тут нарадзілася плеяды таленавітых вучоных, сярод якіх першы доктар аграноміі Расіі А. В. Саветаў. Тут упершыню зямля Расіі прыняла ганчарны дрэнаж, закладзены А. Н. Казлоўскім у 1855 г. (плошча 200 га). Першы для Расіі Вялікі залаты медаль Сусветнай выстаўкі ў Парыжы (1900 г.) прысуджаны жывёла-тадоўчай ферме гэтай установы.

Такім чынам, у дарэвалюцыйны перыяд на тэрыторыі Беларусі былі створаны здаровыя паразткі прагрэсу, якія пазней далі добры ўраджай. Малаверагодна, што гэта выпадковыя з'явы. Нам здаецца, што яны з'яўляюцца вынікам блізкасці Тартускага і Вільнюскага універсітэтаў.

На жаль, адбываліся і працэсы, якія ўна тармазілі прагрэс. Па палітычных матывах Горы-Горацкі земляробчы інстытут у 1864 г. быў зачынены і адноўлены толькі ў 1919 г., першым годзе маладой Савецкай рэспублікі. Па сутнасці, гэта быў першы акт рэалізацыі ленінскай ідэі аб ролі навукі і асветы. За ім была прынята сістэма мер не толькі па аднаўленні дарэвалюцыйных, але і стварэнні новых навуковых установ. Буйной падзеяй з'явілася заснаванне Інстытута беларускай культуры, шыракапрофільнай навуковай арганізацыі. З належнай падставай у інстытуце пераважалі гуманітарны і сельскагаспадарчы напрамкі.

Кіраўніцтва рэспублікі таго часу актыўна падтрымлівала навуковыя з'яўлі, якія развіваліся, і стварала новыя. Дастаткова сказаць, што год дзесяцігоддзя Савецкай улады рэспублікі азnamенаваўся двума важнымі для навукі актамі: на базе Інбелкульта ў 1929 г. заснавана Беларуская акадэмія навук, а першыя крокі Мінскай доследнай балотнай станцыі адзначаны вышэйшай узнагародай рэспублікі — ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Беларуская акадэмія навук створана па ўзору і прынцыпах Інбелкульта, што сведчыць аб жыццяздольнасці яе папярэдніка. Галоўная задача новай акадэміі заключалася ў развіцці грамадской думкі рэспублікі, гісторыя якой вельмі складаная і супярэчлівая. З 19 членамі, заснавальнікаў акадэміі, 13 былі гісторыкамі, літаратарамі, мовазнаўцамі, эканамістамі. Вялікая ўвага надавалася і аграрнаму сектару. Чатыры заснавальнікі акадэміі прадстаўлялі гэты профіль навуковых ведаў.

Трэба аддаць належнае першаму прэзідэнту Акадэміі навук БССР

В. М. Ігнатоўскаму (1929—1931 гг.), які, з'яўляючыся гісторыкам, на-
даваў вялікае значэнне пераводу сялянскай гаспадаркі на навуковыя
асновы, а адпаведна і неабходнасці развіцця навуковых ведаў. Не без
яго асабістага ўдзелу яшчэ ў саставе Інбелкульта (1924 г.) была арга-
нізавана глебава-геалагічная камісія, якую ўзначальваў акадэмік М. Ф.
Бліядуха. Паспяховая дзеянасць гэтай камісіі, у рабоце якой актыўна
ўдзельнічала акаадэмікі — глебазнаўца Я. М. Афанасьеў, меліяратар
А. Д. Дубах, аграхімік Н. К. Малошыцкі, эпізаатолаг С. М. Вышалескі,
прывяла да стварэння ў сістэме акаадэміі сельскагаспадарчых навукова-
даследчых інстытутаў.

Ішлі гады, развівалася народная гаспадарка, у тым ліку і яе аграрны
ны сектар. Узрасталі навуковы патэнцыял і яго ўклад у развіццё эканомікі і культуры. Памнажаліся рады членаў акаадэміі. Да другой палавіны
шасцідзесятых гадоў (1956 г.) іх агульная колькасць узрасла ў чатыры, а
сельскагаспадарчага профілю — у пяць разоў. Прынцыпова іншая
карціна склалася ў духоўнай сферы. За 28 гадоў (амаль палавіну гісторычнага шляху акаадэміі) колькасць членаў гуманітарнага профілю
«ўзрасла» на два чалавекі, а акаадэмікаў скарацілася з 13 да 8. Ці можа
пазней гэты перакос быў выпраўлены? У 1988 г. колькасць членаў акаадэміі склада 131 чалавек, з якіх толькі прыкладна пятая частка прадстаўлена грамадскімі навукамі. Забыцце грамадской навуковай думкі
дае горкія вынікі, аб чым сведчаць гарачыя дыскусіі па праблемах,
якіх магло ўжо і не быць. Размова ідзе аб гісторыі, літаратуры, мове
і іншых аспектах грамадскага жыцця. Навуковая іх навырашанасць —
адна з асноўных прычын сучаснай грамадской напружанасці ў рэспубліцы. Дзіўна, але факт: кіраўніцтва акаадэміі пакуль займае ў гэтым
пазіцыю пабочнага назіральніка.

Навуцы сельскагаспадарчага профілю ў парасткі з гуманітарнай
у той час пашанцавала. Да 1956 г. яна актыўна развівалася ў акаадэміі.
Амаль кожны чацвёрты яе член займаўся сельскагаспадарчымі праблемамі.
Аграрнікі займалі і кіруючыя пасады: акаадэмік I. С. Лупіновіч
быў віцэ-прэзідэнтам (1947—1956 гг.), акаадэмік M. Я. Мацэпур — ака-
дэмікам-сакратаром (1947—1950 гг.).

Асноўныя галіны шматграннай сельскай гаспадаркі былі прадстаў-
лены ў акаадэміі наступным чынам: глебазнаўства — акаадэмікі Я. М.
Афанасьеў, I. С. Лупіновіч, П. П. Рагавы, I. Ф. Гаркуша, чл.-кар. A. P.
Мядзведзеў; аграхімія — акаадэмікі M. K. Малошыцкі, O. K. Кедраў-
Зіхман, B. I. Шэмпель, Я. K. Аляксееў, чл.-кар. T. H. Кулакоўская, C. H.
Іваноў; земляробства — акаадэмік С. Г. Скарапанаў, чл.-кар. M. G. Чы-
жэўскі; раслінаводства — акаадэмікі A. I. Лапо, P. I. Альсмік, чл.-кар.
P. I. Лашкевіч; меліярацыя — акаадэмік A. D. Дубах, чл.-кар. A. I. Івіц-
кі; механізацыя — акаадэмік M. Я. Мацэпур; ахова раслін — акаадэмік
M. A. Дарожкін, чл.-кар. A. L. Амбрасаў; жывёлагадоўля і ветэрына-
рыя — акаадэмікі X. C. Гарагляд, R. C. Чабатароў, M. K. Юскавец,
чл.-кар. M. M. Замяцін; эканоміка — чл.-кар. I. M. Качура. Без пера-
большання можна сцвярджаць: акаадэмія ўносіла важкі ўклад у раз-
віццё сельскай гаспадаркі рэспублікі.

Разам з тым час росквіту гэтай галіны ведаў у акаадэміі з'явіўся і
часам яе заняпаду. Сельская гаспадарка і яе навука сталі аў'ектам
асобай «увагі» каманднай сістэмы. Усе хутка ўзнікшыя ідэі адміністра-
цыйнай арганізацыі балюча адчулі на сябе сельскую гаспадарку і сель-
скагаспадарчая навука. Міністэрства сельской гаспадаркі краіны вы-
селена ў саўгас «Міхайліўскій», які знаходзіцца ў шасцідзесяці кіла-
метрах ад Масквы. Было вырашана і ЦСГА выселіць з Масквы, але
гэту перашкодзіў «кансерватызм» вучоных. У хуткім часе, аднак,
актыўнасць каманды спала, і Міністэрства сельской гаспадаркі вярну-
лася на Орлікаў завулак, 11.

Належная доля камандных метадаў дасталася і кіраўніцтву Бела-
рускай акаадэміі. Сельскагаспадарчая навука стала для яе «цяжкай».

У мэтах набліжэння яе да вытворчасці з поўнай згоды акадэміі навуковыя ўстановы сельскагаспадарчага профілю ў 1956 г. перададзены Міністэрству сельскай гаспадаркі рэспублікі. Акадэмія навук пазбавілася ад крытыкі. Ёй стала лягчэй дыхаць. Гэты далёка не навуковы акт з'явіўся зыходным пунктам актыўнага «вымывання» з акадэміі членаў сельскагаспадарчага профілю. Калі ў 1969 г. у саставе акадэміі было 18 членаў аграрнага профілю, то ў цяперашні час засталіся тры акадэмікі і пяць членаў-карэспандэнтаў.

У працэсе падрыхтоўкі да выбараў 1989 г. кіраўніцтва Акадэміі навук звярнулася да акадэмікаў даць пралановы аб вакансіях і магчымых кандыдатах. Акадэмікі актыўна адгукнуліся, але іх меркаванні засталіся без увагі. Зноў спрацаваў механізм кялейнасці: вакансія пад конкретную асобу, зразумела, вядомую каманднаму саставу. Што гэта — гульня ў дэмакратыю? Моцны ж камандны механізм. Ён і ў перыяд перабудовы вакансіі ў члены акадэміі размяркоўвае сам.

Аб'яўлена 35 вакансій па шмат якіх спецыяльнасцях. Прадбачыца адбор дастойных кандыдатаў. Відаць, у якасці галоўнага крытэрыю пры гэтым могуць быць два паказчыкі: узровень навуковага таленту і сацыяльная значнасць прац вучонага. Цяпер найбольш вострымі проблемамі прызнаны харчовая, экалагічная, рэсурсазбераганне, ахова здароўя, нацыянальная і эканамічныя адносіны. Як жа суадносяцца аб'яўленыя вакансіі з сацыяльным заказам грамадства? Проблемы харчавання, экалогіі і аховы здароўя атрымалі па адной вакансії. Складваецца ўражанне, што чым бліжэй спецыяльнасць да чалавека, яго зямных выгод, тым менш ёй надаецца ўвагі.

Такім чынам, без перарабошання можна сцвярджаць, што харкетэрнай рысай другой палавіны шасцідзесяцігадовага шляху Акадэміі навук БССР з'яўляецца пазбаўленне ад «гнайвой» навукі, што сугучна прыкраму расселяннюванню.

Калі асноўнае ўшчамленне грамадской думкі ў акадэміі адбылося ў перыяд трох презідэнтаў (К. В. Гораў, А. Р. Жэбраў, М. І. Грашчанкоў) і заняло 13 гадоў, то вывядзенне аграрнікаў заняло ўдвай большы тэрмін. Па сутнасці абодва гэтыя акты блізкія паміж сабой. Гэта вынікі кіравання каманднай бюракратыі, якая не пакінула ўбаку і навуку. Дарэчы, і першы, і другі народжаны не ў лабараторыях вучоных, а ў кабінетах адміністратараў. Такія сур'ёзныя трансфармацыі ў акадэміі ніколі не былі прадметам абмеркавання яе членаў, а вырашаліся кялейна. Так было, так, на жаль, і працягваецца.

У цяперашні час са 131 члена акадэміі больш за 70 прадстаўляюць фундаментальнай навуку (матэматыка, фізіка, інфарматыка і інш.). Пры арганізацыі акадэміі (1929 г.) гэтих галін наогул не было. Зразумела, трэба карэктіраваць усе арганізацыйныя структуры, але каб не пашкодзіць іншым важным напрамкам. У дадзеным выпадку адна частка заснавальнікаў амаль поўнасцю выселена (агранікі), другая — (грамадазнаўцы) існуе на сціплым пайку.

Кожная сучасная рэспубліка, у тым ліку і Беларусь, характарызуецца сваім непаўторным укладам жыцця, культуры, гісторыі, эканомікай, прыродай. Адпаведна існуюць свае спецыфічныя праблемы. Іх вырашэнне і складае галоўную задачу такой навуковай арганізацыі, як Акадэмія навук. У працэсе гістарычнага развіцця ў фарміраванні акадэміі прайвіліся і істотныя перакосы. Галоўная іх сутнасць у тым, што рэзка аблежаваны асноватворныя праблемы — грамадской думкі, аграрныя, рацыянальнага прыродакарыстання.

У краіне ідзе карэнная перабудова, ініцыятарам і арганізатарам якой з'яўляецца КПСС. Новы імпульс рэвалюцыйнаму абанаўленню савецкага грамадства надалі выбары народных дэпутатаў СССР і першыя крокі іх працы. Створаны спрыяльныя ўмовы для адраджэння Беларускай акадэміі навук, яе новага росквіту. Спрыяе гэтаму і змена кіраўніцтва. Цяпер акадэміяй кіруе малады, энергічны вучоны, не абцяжана

раны выдаткамі мінулага. Здавалася б, яна, нарэшце, стане беларускай акадэміяй. Аднак размоў шмат, а справы пакуль што амаль не відаць. Сфарміраваны састаў новага Прэзідыму, пераважная частка якога — прадстаўнікі фундаментальнай навукі. Такі састаў Прэзідыму ў асноўным адпавядзе сучаснай дэфармаванай структуры акадэміі. Кожны такі член Прэзідыму — выдатны вучоны ў сваёй галіне, але яго навуковыя інтарэсы не звязаны (або амаль не звязаны) з сацыяльна-еканамічнымі і прыроднымі ўмовамі рэспублікі, што сама па сабе абмяжоўвае яго актыўнасць у вырашэнні праблем, якія ўзнікаюць.

Не прадбачыцца прыкметных зрухаў і ў будучым. 26 чэрвеня мінулага года Прэзідым акадэміі зацвердзіў 30 комплексных рэспубліканскіх праграм фундаментальных даследаванняў па вырашэнні «найважнейшых» праблем. Калі меркаваць па пераліку праграм, то амаль 60% сваіх сіл і сродкаў вучоныя збіраюцца сканцэнтраваць на агульнатэарэтычных праблемах (матэматыка, фізіка, электроніка, матэрыялазнаўства, палімеры і інш.), якія не з'яўляюцца рэгіянальнымі, рэспубліканскімі. Мяркуючы па гэтым пераліку, Харчовую праграму Прэзідым да ліку важнейшых не залічвае. У некаторай ступені неправамернасць гэтага заўважае і прэзідэнт, бо спрабуе стварыць у акадэміі навуковыя падраздзяленні, звязаныя з выкарыстаннем прыродных рэурсаў. Гэта глебазнаўства, водная гаспадарка, ахова навакольнага асяроддзя. Названыя праблемы заслугоўваюць увагі і падтрымкі, але яны капіруюць вопыт саюзнай акадэміі, які не апраўдаў сябе, без належнага яго аналізу. Напрыклад, пасля выхаду з АН СССР Глебавага інстытута імя В. В. Дакучаева створаны новы Інстытут глебазнаўства і аграхіміі ў саставе АН СССР, а таксама Інстытут воднай гаспадаркі. Кепска, калі праблемы імкнущца вырашаць не шляхам дэмагратычнага аб'яднання ўсіх сіл, а стварэннем адпаведных структурных адзінак у сваім адміністрацыйным падначаленні.

У 1972 г. у Мінску створана Заходніяе рэгіянальнае аддзяленне ВАСГНІЛ без адміністрацыйнага падначалення яму навуковых установоў Беларусі, Літвы, Латвіі і Эстоніі. Тады сёй-той называў яго «штабам без арміі». А ў хуткім часе гэта аддзяленне стала агульнаўзнаным, эффектыўна дзеючым.

У Акадэміі навук паспяхова працуе Савет па праблемах Палесся, які некалькі гадоў узначальвае акадэмік І. І. Ліштван. Савет аб'ядноўвае намаганні і неакадэмічных вучоных, у тым ліку аграрнага профілю, што адыхрывае істотную ролю ў фарміраванні навуковых асноў меліярацыі і аховы навакольнага асяроддзя.

Такім чынам, адміністрацыйная падначаленасць навуковай арганізацыі ведамству толькі ўзмашняе камандныя прыцып і ў многіх выпадках тармозіць развіццё навуковай думкі. Наогул паняцці «падначаленне» і «навука» несумышчальныя. Навука падначальваецца толькі аднаму — навукова даказанаму сцвярджэнню, закону. Дарэчы, акадэміі многіх развітых краін свету, як правіла, нікому ведамству адміністрацыйна не падначалены і не маюць у сваім адміністрацыйным падначаленні навукова-даследчых установоў. Ад гэтага іх прэстыж не зніжаецца. Эфектыўнасць дзейнасці так арганізаваных навуковых установоў вызначаецца навуковым узроўнем, прэстыжнасцю лідэра, адно імя якога мацней за шматлікія адміністрацыйныя загады. Для паспяховай дзейнасці навуковай установы важна толькі адно: дастатковое фінансавае і матэрыяльна-тэхнічнае, што гэта шмат у чым залежыць ад усведамлення важнай ролі навукі і ўважлівых адносін арганізацыі, якая забяспечвае яе развіццё. На жаль, навука пакуль яшчэ не пазбавілася ад залішняга цэнтралізму. І ў цяперашні час асноватворныя прынцыпы развіцця ў Беларускай акадэміі навук вызначаюцца АН СССР. Цэнтр «лепш» ведае праблемы рэспублікі.

Вернемся, аднак, да аналізу развіцця сельскагаспадарчай навукі пасля яе вывядзення з Акадэміі навук. Як ужо гаварылася, да 1956 г.

навукова-даследчыя ўстановы сельскай гаспадаркі рэспублікі знаходзіліся ў саставе акадэміі. Тады было признана, што яны «далёкія ад вытворчасці», а таму і малаэфектыўныя. Іх перадалі ў распараджэнне Міністэрства сельскай гаспадаркі. Ужо ў 1959 г. «заўважылі» іх нізкі навуковы ўзровень і слабы ўплыў на вытворчасць. У Беларусі была створана Акадэмія сельскагаспадарчых навук. Але ў 1961 г. і яе ліквідавалі і навукова-даследчыя ўстановы перадалі Міністэрству сельскай гаспадаркі, затым Дзяржаграпому, а затым і Заходняму рэгіональнаму аддзяленню ВАСГНІЛ. Ідэя стварэння рэгіональных аддзяленняў — сведчанне таго, што празмерная цэнтралізацыя для такой вялікай краіны, як СССР, непрыдатная.

Цяпер адбываецца новая перабудова. Важнымі часткамі перабудоўчага механізму ў сучасных умовах з'яўляюцца гаспадарчы разлік, атэстация навуковых кадраў і скарачэнне іх колькасці. Пазамінулы год быў годам актыўных дзеянняў у гэтым напрамку. Якія ж асноўныя вынікі гэтай вялікай і складанай працы?

У рэспубліцы створаны цэнтр навуковага забеспечэння аграрнага комплексу, але практычна ён адрозніваецца ад кіравання навукай у былым Міністэрстве сельскай гаспадаркі толькі назвай. Не відаць станоўчых зрухаў ад атэстациі навуковага персаналу, хоць гэта адцягнула многіх вучоных ад іх прямых абавязкаў — ствараць новыя веды. Больш того, выявілася і нездаровая тэндэнцыя. Нярэдка пры гэтым пакутавалі «непажаданыя», «незгаворлівыя», якія не ўмеюць прыгожа паказаць свае вынікі, дзелавітыя для навукі людзі. Проблема кадравага паляпшэння навукі даўно наспела. Галоўнае тут — шукаць і выхоўваць таленавітую змену. Гэта вялікая, складаная і карпатлівая праца саміх вучоных. Атэстацийны ж механізм малаэфектыўны.

Скарочэнне кадраў трэба прызнаць проблемай актуальнай. Дзесяцігоддзямі аграрная навука развівалася экстэнсіўна. Напрыклад, колькасны састаў Беларускага інстытута меліярацыі і воднай гаспадаркі ў пасляваенны перыяд узрос у сем разоў, а матэрыяльна-фінансавая забяспечанасць у разліку на аднаго супрацоўніка захавалася амаль на ўзроўні пяцідзесятых гадоў. Такі перакос, зразумела, трэба выпраўляць, але трэба і памятаць, што скарочэнне — гэта бяда тых людзей, якія аказаліся «лішнімі». Адміністрацыйны метад вырашэння проблемы далёка не лепшы. Па няпоўных даных, у 1988 г. у навукова-даследчых установах рэспублікі скарочана каля 500 чалавек, аднак гэта акцыя не папоўніла працоўныя рэсурсы ні ў сферы матэрыяльнай вытворчасці, ні ў сферы абслугоўвання.

Значную долю бюджету аграрнай навукі рэспублікі ў 1988 г. склалі паступленні па гаспадарча-дагаворнай тэматыцы. Проблемны навуковы савет пры Дзяржаграпроме БССР і Акадэміі навук БССР спрабаваў абавязуць вынікі такої работы за 1988 г. Высветлілася даволі непрыяўная карціна. Каб сабраць неабходную суму сродкаў для гадавога існавання, старшы навуковы супрацоўнік абыходзіў дзесяткі сельскагаспадарчых прадпрыемстваў і ўгаворваў кіраунікоў заключыць гаспадарчы дагавор на «даследаванне» або «ўкараненне» яго прапановы. Неабходная сума збіраецца і расходуецца амаль дарэмна, хоць яна лічыцца «заробленай». Справа ў тым, што пераважаюць заказы на дробныя тэмы, якія нярэдка ўваходзяць у абавязкі заказчыка і яго службаў. Эфектыўнасць такої арганізацыі навукі блізкая да нуля, хоць іншы такі «заказчык» часам не супраць з трывуны заявіць: «Мы дружым з навукай». Вінаваціць такога кірауніка няма падстаў: ён зрабіў усё, што мог. Навуковы ж супрацоўнік атрымаў па выніках года і прэмію, хоць амаль паўгода навукай не займаўся, а шукаў фінансы.

Камандна-адміністрацыйны метад дэфармаваў і вышэйшую сельскагаспадарчую школу, а сучасныя спецыялісты — яе выхаванцы. Галоўныя недахоп заключаўся ў тым, што ВНУ падавалі студэнтам (ды, відаць, і цяпер таксама) гатовую рэцэптуру, дограму, «закончаную ісціну».

Ва ўмовах вытворчасці такі спецыяліст губляеца. Ім незадаволены, і ён незадаволены. І ўся бяды ў адным: яго падрыхтавалі да пасіёнага выкарыстання дэталей і задушылі творчую актыўнасць, імкненне да смелага падыходу пры вырашэнні задач у адносінах да канкрэтнай складанай сітуацыі, якой багаты АПК. У земляробстве, напрыклад, не так многа аксіём. Больш тэарэм, вырашэнне якіх спецыфічнае, а нярэдка і індывидуальнае.

Узікае пытанне: хто ж ініцыятар такіх частых і нікчэмных перабудоў і на якім навуковым форуме абмяркоўваліся іх праекты? За маймі плячамі больш чым паўвекавы стаж навуковай працы, калі 40 гадоў я член АН БССР, але не могу знайсці адказ ні на адно з гэтых пытанняў. Магу толькі сцвярджаць: ніколі вучоныя ўсіх гэтых «паляпшэнняў» не абмяркоўвалі. Яны нараджаліся не ў лабараторыях і інстытутах, а ў ка-бінетах кіраўнікоў.

Такім чынам, сельскагаспадарчая навука на працягу многіх дзесяцігоддзяў функцыяніравала ў працэсе амаль безупынных арганізацыйных перабудоў. Не прэтэндуочы на вычарпальны аналіз, абмяжуемся толькі найбольш важнымі выведамі, заснаванымі на назіраннях за дадзенымі з'явамі.

1. Абапіраючыся на дарэвалюцыйную спадчыну, сельскагаспадарчая навука Беларусі праішла складаны шлях свайго развіцця. У цяперашні час яна ўяўляе сабой буйны атрад аграрнай навукі краіны. Шматразова колькасна і якасна ўзраслі яе сілы і ўплыў на вытворчасць. Звычайна такія меркаванні пацвярджаюцца ростам колькасці вучоных, іх аступененасцю, аб'ёмам затрат, эфектыўнасцю. Такія даныя важныя, але яны не вызначаюць канчатковых матэрыяльных вынікаў, а таму не з'яўляюцца галоўнымі. Неабходна правільна выбраць абагульненныя паказчыкі. Тэарэтычна магчымы два: вартасць валавой прадукцыі, калі за аналізуемы перыяд цэны на прадукцыю сельскай гаспадаркі не мяняліся, і аб'ём натуральнай прадукцыі раслінаводства ў збожжавым эквіваленце. Другі паказчык з'яўляецца найбольш аб'ектыўным. Ён свабодны ад кан'юнктурных з'яў у грамадстве. Важна, аднак, каб у аналізуемы перыяд зямельная плошча, якая выкарыстоўваецца, была аднолькавай і каб гэты перыяд быў без эканамічных (або іншых) узрушэнняў (тыпу войн і г. д.). Такі перыяд Беларусі па часу супоў з вывядзеннем навукова-даследчых устаноў з Акадэміі навук БССР (1956 г.). У сярэднім за год сёмай пяцігодкі гектар выкарыстанай у сельскай гаспадарцы зямлі даў 7,7 ц/га збожжавых адзінак, а ў 1981—1985 гг.—28,0 ц/га. Дадатковыя 20,3 ц/га атрыманы за кошт выкарыстання дасягненняў сельскагаспадарчай навукі. Дадаткова вырабленая прадукцыя раслінаводства забяспечвае гадавое харчаванне каля 6 млн. чалавек. Такім чынам, большая частка насельніцтва Беларусі цяпер харчуецца за кошт навукова-тэхнічнага прагрэсу, вядучая роля ў якім належыць сельскагаспадарчай навуцы.

Па-рознаму можна ацэніваць зрухі ў аграрным сектары Беларусі. Бяспрэчна толькі адно: яны станоўчыя і дасягнуты не без удзелу на-вукі. За аналізуемы перыяд колькасць рухомага фосфару і абменнага калію ў ворных глебах рэспублікі ўзрасла ў 3—4 разы. Вапнаванне кіслых глеб істотна палепшила глебавае асяроддзе вырастання культурных раслін. Павелічэнне ўраджаю значна ўзбагачае глебу арганічным рэчывам. Калі каранёвия і пажніўныя рэшткі чвэрць стагоддзя таму назад складалі ў глебе менш за 10, то цяпер больш за 15 млн. т абсолютна сухой масы. У цэлым урадлівасць зямлі за аналізуемы перыяд узрасла ў 2,5 раза. Узрос вопыт земляроба і яго навуковы патэнцыял. Усё гэта складае лепшую ў параўнанні з мінулым аснову для далейшага прагрэсу.

2. Было б памылкова толькі светлымі фарбамі маляваць карціну развіцця сельскагаспадарчай навукі. Дэфармацыйныя рэарганізацыі, якія прыхільна ўспрыняла Акадэмія навук у 1956 г., збяднілі не толькі

акадэмію, але і аграрны сектар навукі, што негатыўна адбілася і на ўзроўні вытворчасці сельскай гаспадаркі. Аднак аграрная навука аказалася жыццяздольнай. Прадуктамі сельскагаспадарчай вытворчасці карыстаецца народ, у тым ліку і вучоныя акадэміі, многія з якіх, лунаючы ў касмічных высях, без прадуктаў аграрнікаў жыць не могуць і спажываюць іх з задавальненнем. У цяперашні час сельская гаспадарка рэспублікі ў разліку на душу насельніцтва вырабляе 116 кг мяса, калі 700 кг малака, звыш 800 кг збожжа. Распрацавана і ажыццяўляецца навуковая канцэпцыя яе развіцця на перспектыву. У аснове яе ляжыць курс на буйную індустрыйную вытворчасць, а мэта яе — падваенне аб'ёму прадукцыі высокай якасці з мінімальнымі затратамі працы і сродкаў і поўная гарманізацыя з навакольным асяроддзем.

У інтарэсах справы важна спыніць скарасцелыя рэарганізацыі сельскагаспадарчай навукі, забяспечыць арганізацыйную ўстойлівасць яе падраздзяленняў, не камандаваць навукай, а садзейнічаць яе ўсямернаму развіццю. Найбольш мэтазгодным варыянтам у сучасных умовах, відаць, з'яўляецца актыўізацыя дзейнасці Заходняга аддзялення ВАСГНІЛ і аднаўленне ў сastаве Акадэміі навук БССР у якасці яе членаў выдатных вучоных аграрнага сектара. Несумненна, што аб'яднанне сіл навукі — залог паспяховага вырашэння акрэсленых і новых задач. Трэба адзначыць, што «нізы» навуковай іерархii прайяўляюць гатоўнасць да такога аб'яднання, абы чым сведчыць, у прыватнасці, план сумеснай работы ўстаноў Заходняга аддзялення ВАСГНІЛ і Акадэміі навук на 1989 г. Размова пакуль што ідзе аб біятэхналогіях і прыродазнаўчых тэхналогіях у аграрным сектары. Ёсьць падставы меркаваць, што Акадэмія навук рэспублікі зойме ў адносінах да гэтых праблем належную пазіцыю.

Summary

During the period of 60 years the agricultural science in Byelorussia has gone a hard and contradictory pathway of its development. At present it has become a large unit of the agricultural science in this country. Its potential and impact on the agricultural production have grown many times.